

Hans Grams

Tanker om Principer for Bibeloversættelse.

Ved **Bjørn Kornerup.**

Den sidste Menneskealder har bl. a. været kendetegnet ved et omfattende Arbejde med Revision af de danske Bibeloversættelser. Som Resultater af dette udkom 1931 en autoriseret Oversættelse af det gamle og 1948 en tilsvarende af det nye Testamente. Haand i Haand med Revisionsarbejdet er gaaet en livlig, til Tider bevæget, Drøftelse i Blade og Tidsskrifter af Principerne for den rette Gengivelse af Bibelteksterne.

Samtidig er Interessen for de ældre danske Bibeloversættelser og deres Historie blevet levende. Det danske Sprog- og Litteraturselskab har saaledes indlagt sig stor Fortjeneste ved at foranstalte Facsimileudgaver af Christian III's Bibel af 1550 (1928), siden af Hans Tausens Oversættelse af de fem Mosebøger (1932) og af andre danske Bibelarbejder fra Reformationstiden (1—3, 1950). Flere Forfattere har skildret den danske Bibels Historie¹, og i Anledning af 400 Aaret for Udgivelsen af Oversættelsen af 1550 har Aarhus Universitet udsendt et indholdsrigt Festskrift med mange nye Oplysninger og Synspunkter². Med dette som Baggrund vil det da maaske ikke være

¹) P. G. Lindhardt, Bibelen og det danske Folk, 1942. Povl Otzen, Hvorledes Danskerne fik deres Bibler. De danske Bibeloversættelsers Historie i Grundrids, 1949. Nævnes maa ogsaa to meget værdifulde og kyndige Anmeldelser af Povl Otzen i Præsteforeningens Blad 1951 Nr. 6 og Nr. 26.

²) Bidrag til Den danske Bibels Historie. Festskrift i Anledning af den danske Bibels 400 Års Jubilæum udgivet af Aarhus Universitet, Aarhus 1950.

ubegrundet at minde om et tidligere Arbejde af lignende Karakter, Revisionen af Bibeloversættelsen i Christian VI's Tid.

Da Generalkirkeinspektionskollegiet var blevet oprettet 1737, følte det sig i Henhold til sin Instruks¹ forpligtet til at henvende sin Opmærksomhed paa Tilvejebringelsen af den mest egnede Oversættelse af Skriften. Den 26. Februar 1739 indgik Kollegiet til Kongen med et vidtløftigt Forslag til at optage et Arbejde med Revision af Bibeloversættelsen², og som det var at vente, approberede Kongen ganske Planen. Den 20. Marts udgik der Kongebrev til de teologiske Professorer samt til Professorerne i Græsk og Hebraisk om i Henhold til et nærmere fastsat Program at besørge en Revision af Bibeloversættelsen i Udgaven af 1737. Samtidig fik Præsten Enevold Ewald Befaling til at bistaa Revisionskommissionen, og Kirkekollegiet underrettedes om Kongens Beslutning³ samt fik Ordre til »med Flid at paadrive og befordre« Bibelrevisionen⁴.

I Løbet af tre Aar skulde Arbejdet være tilendebragt, men det kom til at gaa helt anderledes. 1742, 1748 og 1759 udkom der vel Prøveoversættelser af enkelte Dele af Skriften, men Kommissionen naaede aldrig til Vejs Ende, og dens Arbejde satte ikke dybere Spor. Waisenhuset, der 1740 fik Eneret paa at trykke danske Bibler og Nye Testa-

¹) I Kollegiets Instruks af 15. November 1737 § 17 hedder det: »Fremdeles skal Vore General Kirke Inspectores bære Omsorg, at opbyggelige Bøger ... men i Sær, at den Hellige Skrift ... aldrig sauvnnes, eller settes for høyt i Priis ...« (Original i Generalkirkeinspektionskollegiets Arkiv, Diverse Sager I).

²) Indlæg til Sjællandske Tegnelser 1739 Nr. 152—54.

³) Sjællandske Tegnelser 1739 Nr. 152—54; 1740 Nr. 56. Se Tillæg nedenfor.

⁴) En Del Papirer og Breve vedrørende denne Sag findes i Kirkekollegiets Arkiv, Pk.: Dokumenter til Revision af den danske Bibel-Oversættelse m. m.

menter, vedblev at udgive Bibelen i den Resen-Svaneske Recension¹.

Et af de betydeligste Medlemmer af den 1739 nedsatte Kommission var uden Tvivl Historikeren og Filologen *Hans Gram*. Det var naturligt at drage Gram ind i dette Arbejde. Ikke blot var han den dalevende mest kyndige Kender i Danmark af det græske Sprog, men han havde allerede tidligere medvirket ved en Bibeloversættelse, den af Bogtrykkeren Johannes Laverentzen 1719 udgivne. Desuden havde han i en Aarrække holdt Forelæsninger over det nye Testamentes Grundtekst samt udgivet en Række Disputatser om Anvendelsen af Septuaginta i det nye Testamente².

Hans Gram blev en af de mest virksomme Medarbejdere ved Revisionen, — fra 1740 holdtes Møderne i hans Professorgaard —³, og det bekymrede ham at se, hvorledes Arbejdet blev trukket i Langdrag, og Tiden spildt ved allehaande smaatskaarne Drøftelser. Allerede efter nogle Maaneders Forløb mente han, at det vilde være temmelig tvivlsomt, om man kunde naa at afslutte Revisionen inden for den fastsatte Tidsgrænse. Antagelig vilde man efter Forløbet af de tre Aar ikke være naaet længere end til $\frac{1}{10}$ Del, men muligvis kunde ens Børnebørn faa Glæde af den nye Oversættelse⁴. Et morsomt lille Øjebliksbillede har Gram tegnet, naar han skildrer, hvorledes Medlemmernes Arbejde forløb i største Fordragelighed: vi »arbejder, forsamles, judicerer, criticerer og concluderer, ja ogsaa hvergang vi skilles ad, complimenterer os indbyrdes med

¹) Jvfr. C. T. Engelstoft i *Nyt theologisk Tidsskrift* VII, 365 f. C. J. Brandt, Udsigt over vore danske Bibeloversættelsers Historie, 1889, S. 60 f. Waisenhusets Privilegium i Sjæll. Tegn. 1740 Nr. 280.

²) Engelstoft, anf. Skrift S. 361 f. Kh. Saml. 4. R. II, 431—2. Om Grams Tilknytning til Johannes Laverentzen se *Vita Johannis Grammii* ed. Bjørn Kornerup, 1942, p. 15 f., 221.

³) Breve fra Hans Gram, udg. af Herman Gram, 1907, S. 199, 209.

⁴) Sst. S. 182—3, 199, 209, 223, 231.

denne Trøst, at naar vi saaledes faaer hele Verket i Stand, som det sidst forehæfte Capitel, bliver dette den beste Version mand har seet i Europa«¹.

Men langsomt gik det, og alt som Tiden led, slog Grams bange Anelser mere og mere til. Selv arbejdede han dog flittigt. Blandt hans efterladte Papirer² findes et betydeligt Materiale fra hans Haand som Vidnesbyrd om den Iver og Samvittighedsfuldhed, hvormed han har grebet Værket an.

Vigtigere end hans specielle Forslag og Notater er dog hans principielle Synspunkter, som han lagde frem for sine Medarbejdere i en længere Skrivelse den 6. November 1739³. Den skal meddeles nedenfor, da den er af ikke ringe Interesse ved de Betragtninger, den fremragende Sproglærde fremsætter baade om almindelige Spørgsmaal og om Enkeltheder. Adskilligt heri er vel nu kun af tids-historisk Betydning, men andet har ogsaa Bud til senere Slægter. Med vore Dages forhastede Retskrivningsreform i Erindring vil man saaledes ikke uden Deltagelse læse hans Bemærkninger om Brugen af Verbalformerne »skulde«, »skulle« o.l. Overhovedet viser Betænkningen et klart Blik for de Problemer, der naturligt maa melde sig ved Arbejdet med Revision netop af en Bibeloversættelse. Endelig er Grams Skrivelse et mærkeligt Vidnesbyrd om den Ydmyghed og Beskedenhed, hvormed selv en saa betydelig Videnskabsmand bedømte sine egne Kvalifikation-
tioner.

¹) Sst. S. 183.

²) Gl. kgl. Saml., Fol., 9. Heri omfattende Samlinger til Revision af Oversættelsen af Matthæus-Evangeliet, flere af de apostolske Breve, Apokalypsen; desuden Korrespondance med Grams Medhjælpere (Rektor Christian Falster i Ribe, Præsterne Frederik Monrad i Aagerup, Andreas Bredenberg i Holbæk og Student Christen Larsen (jvfr. Danske Samlinger IV, 105, Kh. Saml. 2. R. VI, 416)).

³) Sst.

I. N. I.

S. T. Høytærede Kiære Herrer og Venner.

Udaf det ved Deres Kongel. Majestets Allernaadigste Befalning¹ os samtlige paalagte høyvigtige Arbeide, fremlægger jeg hermed, efter Aftale, den første Prøfve, bestaaende ikkuns i et lidet Stykke, nemlig faae Capitler af Matthæo². Ikke at jeg jo kunde hafve indbragt mere; helst efterdj jeg hafver Forraad paa rede Hænder, til alle de Bøger, som udaf det Hellige Nye Testamente ere faldne i min Lod; og koster mig kun den umage, at føre det ind paa saadan maade, som her er skeet. Men mig siuntes, med de gode Herrers Tilladelse, at kunde lade det blifve denne gang ved et kort Forsøg, for derved at udforske Deres Tanker, vorde des vißere, og fornemme, hvorledes og hvorvidt De dermed motte være tilfreds. Thj skulde jeg hafve gaaet en længere Vey frem, og den Maade, som udj disse faae Capitler er brugt, skulde siunes for dristig og til Forandring sig alt for vidt udstrækkende, saa hafde jeg giort Dennem, saavelsom mig self, en større møye forgiæfves: mig i at skrifve, og de gode Herrer i at læse, overveje og paadømme.

I Deres Kongelige Majestets Allernaadigste Befalning til os, findes Tvende betydelige Poster at i agttage; først befales, at den sidste i det Kongelige Wæysenhuus trykte Version³, som formedelst den af flere derpaa anvendte Fliid formenes at være Grund-Texten nærmest, og i Rigerne snart meest almindelig, skal lægges til Fundament, og deri intet forandres, uden enten Grund-Texten, eller det Danske Tungemaals Natur det u-imodsigeligen

¹) Jvfr. Tillæg S. 550 ff.

²) Jvfr. S. 536 Note 2.

³) »Biblia, Det er, Den gandske Hell. Skriftes Bøger, Ved Hans Kongel. Majests. Vor Allernaadigste Arve-Herres, Kong Christian Den Siettes Christelige Omsorg, Med Fliid og efter Grund-Texten efterseete og rettede«. Kbh. 1737. (Waisenhusets Forlag). Jvfr. Breve fra Hans Gram S. 182, 198.

udfordrer, eller Meningen langt fyndigere og tillige tydeligere med en anden Talemaade kunde udtrykkes.

Og siden, i den 8de Artikel tilkiændegifves, at Deres Majestets Allernaadigste Intention ved denne Revision er, at faae den Danske Bibelversion bragt til den Fuldkommenhed, at den paa godt og forstaaeligt Dansk udtrykker Grund-Textens rette Mening og Emphasin, &c.

Det er derfor, at jeg, som den først, efter de gode Herrers Befalning, fremkommende, gierne ynskede, førend jeg kom længere, at være underrettet, om jeg ikke paa saadan Maade, som De her seer, var gaaen noget for vidt; nemlig, om Grund Texten kand taale, og om det Danske Tunge- maals Natur og Egenskab just motte udkræfve slig Forandring, som her paa saa mange Stæder, og snart at sige i alle Versene er foretaget.

Langt fra, at jeg er enten saa selfklog og paastaaende, eller saa stærk i Sproggene, være sig det Grædske eller det Danske, at mig jo fattes meget i dem begge endnu til at lære. Det er end ikke heller nu det første Arbeide, hvorved jeg hafver prøfved min store Ufuldkommenhed i dem begge. Dansk hafver jeg ofte været forpligtet til at skrive, mere end jeg hafde skiøttet om, eller haft lyst til. Det er og ofte skeet mig, at jeg er kommen ofver hvad jeg for nogen Tiid tilforne hafde udarbeidet, og meent det paa samme Tiid at kunde staae Prøfve; Men hafver dog siden derudj fundet feil og urigtigheder, lige saavel som mand treffer hos dennem, der skrifver i Latin eller i et andet fremmet Sprog.

Ja det skulde ogsaa meget forundre mig, hvis nogen, som hafde studeret, vilde holde Arbeidet, som er os befalet, for at være læt og ikke af nogen synderlig Vanskelighed, for saavit som vores eget Maal er angaaende; Men at det var kun Hoved Texten og Grund-Sproggene, hvorom det giældte. Jeg kunde maaskee blive af samme Mening, hvis Deres Kongelig Majestet vilde Allernaadigst saaledes være tilfreds. Thj da stod det aleniste paa, at holde sig op

ved de nomina & verba, hvor vore Lexica lærde os flere Bemærkelser, paa det som allerede staaer i vores Wæysenhuus-Bibel; og blef formodentlig ikke ret meget, saavit det nye Testamente betreffen. Jeg for min Deel kunde spare mangen god Time til andre Ting. Men naar jeg betragter, at Hans Majestet vil hafve saa nøye i Agt taget det Danske Tungemaal¹, de derudj hafvende langt fyndigere og tillige tydeligere Talemaader, end de hidindtil staaende, og endeligen en Fuldkommenhed af Version, som med godt og forstaaeligt Dansk udtrykker Grund Textens rette Mening og Emphasin, Saa bekiænder jeg reent ud, at jeg skælfver og bæfver, mere for min Vankundighed i min Modersmaal, det jeg alligevel hver dag taler og skrifver, end for det lidet, jeg forstaaer i Grædsken.

Disimidlertid er jeg og viß paa, at den samme frygt, den samme Kleinmodighed og Bekymring, som overhænger mig, i henseende til mit eget Maal, den samme hafver og de langt ypperligere og større Mænd fundet hos sig, som hafve i fordum Tider taget sig for, at oversætte de samme Bibelske Bøger i Tydsk og Fransk, u-anseet det ogsaa var i deres fæderne-Sprog. De som hafve læst Lutheri Skrifter, og i synderlighed hans Brevve til sine gode Venner, erindre sig vel, hvad umage hand klager over at Tydsken har kostet ham, frem for Hebraisken og Grædsken.

Hvad møye og Tiid anvendte ikke et heelt Societet af lærde Mænd i Port-Royal paa deres Version², aleniste af

¹) Den 16. November 1739 fortæller Hans Gram i et Brev til Fr. Rostgaard, hvorledes Kong Christian VI nylig var traadt ind ad Døren til Det kgl. Bibliotek, »og førend hand vidste et Ord deraf, hafde jeg, ved Anledning af en Samtale om den Danske Bibels revision, bragt ham i en dyb grammaticalsk Discours om det Danske Sprog« (Breve fra Hans Gram S. 179—80).

²) De fra Port Royal siden 1667 udgaaede Bibeloversættelser dannede Epoke især ved Bestræbelserne for gennem mundret Gengivelse, til Dels i Parafraseform, at gøre Bibelteksterne tilgængelige for bredere Kredse. Den samlede Hovedudgave kom 1696 (Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, 3. Ausgabe, III, 136).

det Nye Testament? Ikke at tale om flere og nyere Exempler, end disse tvende. Χαλεπὰ τὰ καλὰ¹, heder det til Verdens Ende, i alle Kunster og Videnskaber, end ogsaa i de mindste grammaticalibus. Det simpele, rene og tydelige, det overalt-brugelige og forstaaelige, det nette, vel sammenhængende og anstændige, i et Sprog, er ingenlunde saa læt at treffe, som manges een, der i Sproget end ogsaa er fød, bilder sig ind. Den Tiid Ablancourt fremkom med sine franske Oversættelser af gamle Latinske og Grædske Skribentere², hafde allerede forhen mange lærde Mænd i Frankerige løbet paa den samme Bane. Og mand skulde rimeligen hafde tænkt, at saa meget som de vare lærdere i Grædsk og Latin, end hand, saa meget bedre skulde ogsaa deres Versioner blefvet i Fransk. Men der feylede vidt udj. Rigtigere vare de vel efter Hoved Texten paa visse Stæder; Men de got Folk forstode ej nær saa vel deres eget Moders Sprog. Den klare og jefne Stiil er ikke hver Mands Gafve. Den berømte Jesuit Dionysius Petavius³ hafver haft faae lige i Verden i sin Tiid, saavit som baade hans Erfarenhed i mange herlige Videnskaber, saaog hans overmaadig Færdighed i at skrifve got Grædsk og got Latin angik. Men, uagtet denne store Lærdom, var hand ælendig, naar det kom til hans eget Frantzøsk at skrifve. Barbarismi og utydelighed fremstak i de fleeste periodis: og hans Landsmænd, og admiratores i alt det øfrige, tilstaar, at de største Sinker skrefve og talte deres eget Maal bedre, end hand. Flere af det slags Exempler finder mand i alle Lande.

Sligt hafver jeg ej kundet lade u-anført, saafremt det

¹) Et Ord, der tillægges Solon (H. Stephanus, Thesaurus Graecae linguae, 3. Ed., VIII, 1247).

²) Nicolas Perrot d'Ablancourt (1606—64), berømt fransk Humanist og Oversætter af antike Forfattere, som han gengav meget frit (Michaud, Biographie universelle XXXII, 543—4).

³) Dionysius Petavius (1583—1652), meget frugtbar humanistisk og teologisk Forfatter.

behageligen motte antages i samme Mening, som det mældes; nemlig, til at undskylde mine Feyl, hvorsomhelst jeg hafver i denne Prøfve begaaet, eller herefter motte begaae nogen. Thj er det saaledes gaaen med de grønne Træer, hvorfor ikke da slettere med de tørre¹? De Franske og Tydske hafve deres Sprogge i saadan Stand, som vel aldrig vores kommer. De hafve ej alene præcepta Grammatica, Lexica, Observationes criticas &c. men hele Societæter og Collegia til at arbeide derpaa, for at faae dem jo reenere og ziirligere. Vj intet af alt dette². Mand maae da vel spørge: Hvorefter skulle vj nu rette os? Hvo skal være Dommere, enten et Ord, en Talemaade, en Construction, en Mening, en Transition &c. er ret, eller ikke? Er reen Dansk eller ikke? Er saa vel for skikkelige Folkes Ørne anstændig, som for den gemeene Mands Begreb noksom tydelig og vel satt? Uden tvifl faaer det vel være vsus, (hvo der har haft noksom Leylighed til at kiænde,) og den meest brugelige og almindelige Maade udj deres Taler og Skrifter, som i vort Fæderneland eragtes for de beste. Thj at holde sig til vulgus, og skrifve uden Forskiæl saaledes, som der tales af gemene Folk paa Gaden, hvilke som oftest hensluddre Sprogget, og betyde deres Meninger med et Miskmask udaf alle Provintzers Dialecter, er saalidet hos os tilladeligt, som hos andre skikkelige Nationer.

Men af saadant slags er vel ingen Fare, at noget skulde fremkomme i dette Revisions-Verk, hvorom mand ikke paa alle Sider skulde vorde enige. Det vanskeligste stiller jeg mig for at vil blifve, hvorledes mand med Hebraismis & Græcismis skal komme til Rette; fornemmeligen hvor visse

¹) Luk. 23, 31.

²) Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie, der ogsaa skulde tage sig af Modersmaalets Røgt, stiftedes først 1745 (Bjørn Kornrup, Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie 1745. 8. Januar. 1945, 1945). Derfor var Selskabets officielle Navn oprindelig: Det kongelige danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring.

Østerlandske Talemaader hafve ej alene i Wæysenhusets Edition, men fra Lutheri Tiid af, ja længe før hans Tiid i Vulgata og de, deraf deriverede West-Europæiske Versioner bekommet saa got som uryggelig Stæd og Sæde. Efter mit ringe Tykke er dette een af de ufuldkommenheder i den Sal. Lutheri Version, at slige Østerlandske Idiotismi ere blefne oversatte Ord fra Ord, ligesom de vare hellige og mysterieuse phraser: Endogsaa hvor de ere intet mindre; og kunde været gifne paa got brugelig Tydsk og Dansk; til større Opbyggelse for gode Læsere og Tilhørere af Guds Ord, og til mindre Anledning for Bespottere, der misbruge Skriftens phraser i vanhellig Discours. De Talemaader, *At finde Naade for eens Ansigt, Min Siæl hafver ingen Behagelighed til ham, hun behager ikke mine øyne*, og flere saadanne, begriber jeg ikke at hafve noget helligt i sig, materialiter, helst saasom de ikke alene bruges i Samtaler imellem Gud og hans Helgene, men ogsaa af de ugudelige (i Skriftens historier) imellem dem self, ja vel og i denne Dag imellem Tyrker, Perser og Araber. Jeg gad vidst, om det ej hafde været bedre, at de vare i Vulgata blefne oversatte i reen got Latin, og siden af Luthero paa got Tydsk? Saadanne Nødde-Haser og Skaler er det, som mange eenfoldige blifve udj begyndelsen af deres Christendom og Omvendelse hængende fast udj, som en Flue i en Spindelvæf, og hindres derved en lang Tiid, inden de kunde komme til Kiærnen. I stæden for, at de motte, ved en reen og simpel, og i enhvers eget almindelige Sprog brugelig Talemaade, faae Guds Sandhed ind i Hiertet, faae de deres Ørne og Phantasie opfyldt med en høyklingende Østerlandsk phrase, som svæfver dem i hiernen. Den løfter vel endeligen Sindet lidet op for et øjeblik; men det blifver og derved. Phrasen blifver admireret, imedens Tingen self gaaer bort. Naar derimod en eenfoldig og daglig Talemaade af Landets Sprog er langt beqvæmmere til at slaae ind i Hiertet; hvor Tankerne staae ey Fare videre at opholdes med speculation paa phrasen.

Ikke deßmindre lader jeg mig gjerne sige, saafremt andre skulde finde det betænkeligt og alt for stærkt, at foretage Forandringer i disse og maaskee faae deßlige Talemaader, hvilke ved Tidens Ælde siunes at være blefven consecrerede og hafve, fra Oldefædre af, fast i hver Prædiken, samt i Kirke- og daglige Bønner bekommet et slags Hæfd. Der forefalder desforuden noksom andre Stæder, hvor den hertildags deels fra gammel Tiid staaende, deels ved nye Editioner formerede Hebræiske og Grædske Dansk faaer at omstøbes; om ellers Guds Ord skal vorde tydeligt, til Opbyggelse for os Danske, og om Hans Kongl. Majestets Intention med got og forstaaeligt Dansk, efter vort Tungemaals Natur, skal naaes.

Videre lader jeg, for denne gang, hosfølgende Prøfve tale; Hvilken dog, med alt dette, siunes at kunde behøfve en særdeles præfation til Forsvar; i henseende til nogle viße Forandringer, af smaae Ord, og af et saadant slags, som fremdeles i det Nye Testamente ville forekomme næsten paa alle Sider, Saaat det vel blifver fornøden, i Begyndelsen af Arbeidet derom at være enige.

I Matthæi første Capitel igientages, i Wæysenh. sidste Edition, udj Christi Slægte-Register, den Danske partikel *Men*, lige saa ofte, som der staaer i Grædsken δέ. Dette kand dog ingenlunde passe sig til en god Dansk Stiil; fornemmeligen eftersom Bemærkelsen af det Danske *Men* svarer ikke overalt til den vidtløfftige Bemærkelse og Brug af δέ undtagen hvorsomhelst Mening og vort Tungemaals Natur det udkræfver.

Det Danske *Men*, det Grædske ἀλλά det Latinske *Sed*, ere næsten overalt af eens Betydning. *Men* er i Dansken de fleeste gange (jeg siger ikke, alle gange) conjunctio adversativa, aliquid oppositum inferens ei, quod præcesserat. Δέ derimod hafver ej alene denne, men og mange flere significationes, den er og ofte en simplex copula, ofte staaer ogsaa planè otiosè & abundanter. Den kand saa lidet paa alle Stæder, hvor den findes, oversættes ved det latin-

ske *sed* eller Danske *Men*, som i Hebraisken kand allevegne betyde *og*.

Denne observation, (saavel som flere,) er langt fra, at jeg udgifver for nye; Thj baade er den vel gammel, og staaer i alle gode og bekjændte Lexicis: Er og af alle, der hafve verteret Græcos auctores paa Latine, noksom i agt tagen. I Tydsken hafve, foruden Dr. Luther, ogsaa de nyere, Joh. Henr. Reitz, de Berlenburger, Gr. Zinzendorff¹, og flere, giort samme Forskiæl. De Hollandske og Svenske ligeledes; ikke at tale om mange franske. In summa, Ingen af de mig bekjændte Europæiske Tungemaal taaler, at δέ blifver allevegne paa saadan maade oversatt som en conjunctio adversativa, saasom i Vores sidste Edition er skeet. Ja, udaf vore Danske Folk, hafver mand hørt baade studerede og Leig-Folk at klage, Pauli Epistler at være blefne endnu mørkere og svarere at forstaae, siden dette *Men* er blefven derudj overflødigere, end tilforne.

Cap. 2. v. 1. staaer, at der kom *Vise af Øster* — hvor nomen plurale construeres med verbo singulari, i stæden for at i vore forige versioner har verbum ogsaa staaet pluraliter, *de komme*. De Tydske hafve ikke, *da kam*, men *da kamen*. Hvorfore ikke vj ogsaa? Men hvis dette skal være skeet, for at rette sig mere efter gemeene Mands udtale, end efter naturlig Syntaxin, saa skulde vj ogsaa efter gemeene Mands Brug i Tale, ikke skrifve *Eder*, men *Jer*; ikke skrifve *Fader*, men *Faer*; ikke *Broder*, men *Broer*; ikke *mig*, men *mej*; ikke *Dag*, men *Dav*; ikke *klagede*, men *klavede*; ikke *Jorden*, men *Joren*; ikke *Skade*, men *Skåe*, &c.

Eod. comm. og *sagde*, λέγοντες. Sensus udkræfver, at det heller verteres: og *spurde*. Og saaledes holder jeg for, at disse verba dicendi, ἔπω, λέγω &c. bør overalt rette sig efter deres naturlige og sikkre Betydning, hvorsomhelst

¹) Johann Heinrich Reitz' Oversættelse kom 1703—06 (1—2), den pietistisk farvede Berleburgerbibel ved Johann Heinrich Haug 1726—42 (1—8) og Zinzendorfs Oversættelse af det nye Testamente 1727 (Realencyklopädie, 3. Ausg., III, 83 f., 182 f.; XVI, 584 f.).

de forekomme, og betyde nu simpliciter *dicere*, nu *interrogare*, og andenstæds *respondere*. Som da λέγοντες er her, *de spurde*, saa er v. 5 εἶπον αὐτῷ, *de svarede ham*; ligeledes cap. 4. v. 10. τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, *da svarede Jesus ham*. Et sic sæpissime.

Cap. 2. v. 11. *de faldt ned*. Hic iterum sing. num. pro *de fulde ned*. Nam sic rectè habet versio, Christiani IV. dicta¹, etiam in recentissima editione. Verbum *falder*, habet imperfectum h. m.

Jeg faldt, du faldt, hand faldt,

Vj fulde, I fulde, de fulde.

Skulde det være for at undflye æquivocationem, at mand ikke vilde skrifve *de fulde*, da er saadan frygt planè inanis: Thj ligelydende Ord af adskillige Bemærkelser forekomme saavel i alle andre, som i vort Tungemaal i Mængde, og forvolde slet ingen Forvirring desmere.

Cap. 4. v. 6. *De skal bære*, pro *de skulle bære*. *Skal* er absolutè singul. og hafver i plurali, *de skulle*. Saaledes, som og Wæysenhusets Edition hafver ladet staae *de skulle* cap. 6, v. 33 maaskee af u-agtsomhed. Thj jeg finder, at den ellers allevegne hafver udmynstret pluralem *skulle*, for at indsætte singularem *skal*. Sic enim cap. 5. v. 4. 5. 6. 8. 9. *de skal møttes*; *de skal see Gud* &c. & sic perpetuò per omnes libros in hac editione. Er dog *de skal* ret, og *de skulle* obsoletum & minus hodie accuratum, hvi er da dette sidste blefven staaende i det nye Oplag af Huus- og Reyse-Bibelen², som er trykt siden, Aaret efter den forbem^{te} Wæysenhusets egen? Skal dette være en Forbedring, som vort Sprog hafver faaet i vores Tiid, at confundere pluralem & singularem udj dette og flere verbis, da er det vel af samme slags Forbedringer, som de Græker hafve faaet i deres Sprog, at de nu hafve een og den samme termination til 3 à 4 tempora, til 3 à 4 casus, hvor deres Forfædre hafde flere; at

¹) Christian IV's Kirkebibel af 1633.

²) Teksten fra Christian IV's Kirkebibel var udgivet som en »Hus- og Rejsebibel« 1699; den genoptryktes 1738.

de nu, for at skrifve og tale kort og med facilitet, skrifve τὴν μάνατοϋ, pro τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὁ ἀνδραστικῆς, pro ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, τὸ φᾶς σᾶς, pro τὸ φῶς ὑμῶν, σᾶς λέγω, pro ὑμῖν λέγω, ἀπὸ σᾶς, pro ἄφ' ὑμῶν, εἶμαι, εἶσαι, εἶναι, pro εἰμί, εἶς, ἔστί, γραμμένον, pro γεγραμμένον, og saa videre.

Til saadant falder mand omsider hen, naar mand vil reformere Sproggene fra, hvad som det skikkeligste af Publico, hvad Kongen og hans Cancellie, Lovbogen og Forordninger, de lærdeste og ziirligste Skribentere, Geistlige og Verdslige, i deres Bøger hafve holdet i brug og hæfd, efter en rigtig Grammatica, for at følge gemene Mands Tale paa Gaden, eller det som vj her iblant os (ligesaavel som hos andre Nationer skeer,) barbarisere imellem os self i daglig Tale. Skulde Plinius og Qvintilianus hafve skrefvet i deres Bøger det samme slags Latin, som der blef dagligen talet i Rom i deres Tider, endogsaa af fornemme Folk, da, hvad for et Sprog det hafde blefvet, kunde vj see og kiænde af Cœna Trimalchionis hos Petronium¹, af visse gamle inscriptioner, og af Fastis Consularibus sequioris ævi udj Petri Relandi Samling². Vore Naboe de Svenske maae vj derimod rose. U-anseet at de i den daglige Tale begaae de samme Friheder, som vj, med at sige, *vj skal*, saa ere de dog heel accurati i deres Skrifven, og det findes aldrig i deres allernyeste Bibeler. Jeg vil ikke tale om den Fordeel, som de hafve fra gammel Tiid beholdet, og endnu holde paa, at hafve en langt rigtigere Syntaxin, og Forskiæl paa Casus, frem for os, der for længe siden hafve tabt sligt. Aleniste, det lidet, vj hafve, mener jeg at vj sagte burde holde paa i vore Tider.

Jeg mældte her oven for, om Skrifve-Maaden i Kongelig Maj^{ts} Lov-Bog og Forordninger: Ville vj see dem efter, da blifver ingen Tvifl mere, at verbum *skal*, hafver jo in plurali, *vj skulle*. Vid. Lovens 2. Bogs pagg. 205. 206. 207.

¹) Petronii Arbitri Sat. 28—93.

²) Adrian Reland (1676—1718), hollandsk Filolog, udgav sin Broder Peder Relands Fasti consulares, Utrecht 1715.

208. 209 &c. pagg. 218. 219. 221. 222. 223. 224. seqq. & quidem plus millies in laudato Codice. Thj at der i samme Lov-Bog forekommer undertiden (endskiønt sielden,) *de skal*, saa fældes derved alligevel ikke den almindelige og faste regel, og burde snarere at rettes i en anden Edition, end at blifve staaende. Thj hvoraf denne og flere smaae errata ere komne, kunde mand vel opliuse, om det giordes fornøden.

Cap. 6. v. 2. *paa det de kand æres af Mennisken. pro, de kunde.* Og ligeledes derefter v. 5. v. 16. v. 24. ja overalt siden det hele Nye Testam. igiennem. Hvor det selfsamme falder igien at erindre, som allerede er sagt om *Skal* og *Skulle*. Men at mand endogsaa herudj ligeledes kunde hafve haft, til bedre Lærere og Ledsagere, ej alene Huus- og Reise-Bibelen, og de bestes Danskes Skrifter og Prædikener, men endogsaa Kongl. Majestets Lovbog, kand erfares, naar vj opslaae 2. Bogs 5. Capit. pag. 241. 245. 247. 257. 291. 326. *De skulle og gifve agt paa Sognefolket, at de kunde vide, hvad de sig i den Christelig Troe hafve forbedret* &c. p. 336. 338. 345. seq. sættes til at lære Guds frygt, *hvormed de i Fremtiden kunde tiene Gud.* pag. 349. 357. *Alle Hospitals Lemmer, som noget med Hænderne kunde arbeide &c. skulle tilholdes det godvilligen og gierne at gjøre; Dersom de det benegte, som de tilgafns kunde gjøre, bør de at forvises Hospitalet.* Jeg negter imidlertid ikke, at der jo ogsaa findes, men paa gandske faae Stæder, *kand* in plur. af saadan slags errore, hvorom nys tilforne er mældet.

Hvis nogen herimod, det jeg ikke troer, skulde indvende, at dette tiende kun til at confundere tempora, præsens plurale med imperfecto, *vj skulle* præs. med *vj skulde* imperf. og *vj kunde*, tam in præs. quam in imperf. Da kand svares, at vore Forfædre, som bestandigen skrefve og talte saaledes, vare dog aldrig bange for slig confusion: De forstode hinanden ligefuldt, og geraadede aldrig i Tvivl om disse temporibus, hvilke sensus og Talens Sammenhæng lærde dem at kiænde og gjøre Forskiæl paa: ligesom det gaaer

til i alle Sprogge. Græker og Latiner hafve og ingen Hinder haft deraf, at mange verborum tempora coïncidere hos dem, at aoristus 2. er i nogle verbis liig imperfecto, at legit lyder eens i perfecto og præsenti, at infinitivus activus præs. temporis, imperativus passivus, og 2da persona præs. indicativi passivi, hafve alle tre eens formam i en stor Deel latinske verbis; ja utallige flere deßlige ligelydende. Og hvor er det Sprog i Verden, endogsaa af de nu lefvende, som jo hafver Mængde af sligt?

Imidlertid kunde vj dog i vores Skrifven giøre Forskiæl paa verbum *Skal*, in plurali præsentis og in imperfecto. Thj hint skrifves, *vj skulle*, *I skulle* &c. efter analogien: Men in imperfecto: *Vj skulde*, *jeg skulde* &c. eftersom littera formalis imperfecti i vore Danske verbis er jo *d*. Og saaledes er *skulle* præs. og *skulde* imperf. blefven distingverede forðum i alle gode Danske Skrifter, og blifve det endnu af dem, som hafve det slags Ting i agt. End ogsaa hafver der ikke fattest paa dem, der ligeledes hafve søgt at indføre en Forskiæl paa verb. *kand*, in plur. præs. og i imperfecto: nemlig pluralem præsentis skrifve de saaledes: *Vj kunne*, *I kunne*, *de kunne*, og imperf. *Vj kunde*. Ingen kand negte, at dette jo var ret, og gandske analogicè: Svensken skrifver ogsaa, *Vj kunnom*. Men saalænge det ikke staaer til, at indføre over alt, er der intet ved at giøre, men faaer at regnes hen til det slags regulariteter (hvoraf in omnibus lingvis mange hafves,) hvilke usus & tyrannus mos holder ude. Anderledes hafver det sig med plurali præs. temporis toties inculcato af verbis *Skal* og *kand*; Thj de baade ere og hafve altid været i Brug hos os, ej alene grundede paa Natur og Fornufft, men paa Slægt og Herkomst. Thj de ere ud af samme Stamme, som de Tydskes *Soll* und *kan*. Naar de Tydske da ville forandre deres *wir sollen*, und *wir können*, til *wir soll*, und *wir kan*, saa er det og først, at jeg tør samtykke med, at vj andre skrifve ligeledes, *Vj skal*, og *vj kand*.

Derforuden er mig, ved Giennemlæsningen af sidste

Wæysenhusets Edition, forekommet adskilligt mere, til samme Classen henhørende. Deraf tager jeg mig den Frihed, at mælde om disse imperfectis: *de drak; de fandt; de bandt*; i stæden for, *de drukke, de funde, de bunde*. Ligeledes: *de gik; de fik*; pro, *de ginge, de finge*. Jeg begriber ikke, ved hvad auctoritet disse imperfecta ere blefne afskaffede, eller rettere hafve misted deres numerum pluralem. Alle de, som jeg hafver spurt derom, hafve ej andet svaret mig, end at mand faaer at skrifve ligesom mand taler. Men sligt giøre vj jo ikke, i mangfoldige Ord, dennem vj lade dog nyde deres Regel og Rigtighed i Skrifven; ej heller omgaaes andre skikkelige Nationer saaledes med deres Sprogge. Der hafve indfundet sig slige Reformatores baade i Frankerige, i Engelland, og i Sverrige, til at indføre en Skrifvemaade af Ordene, der skulde overalt accordere med udtalen, men ere blefven afviiste een efter anden alle Tider.

Er det og, for at forstaaes desbedre af gemeene Mand, da kand mand tvertimod være forsikret om, at gemeen Mand er langt fra at være saa vankundig i sit Sprog, at der skulde behøfves saadanne irregulariteter ham til Tieneste. Jeg veed end og dem deriblant saa kloge, at de spørge, hvorefter visse, og just de nu omtalte Ord ikke skrifves saaledes i de nye Bibeler, og andre nu udkommende Danske Bøger, som mand finder dem skrefne i Christiani IV^{ti} Bibel, i Brochmands Postill, i Jersins Skrifter, i Arnds Christendom, i de beste Lig-Prædikener, i Arreboe, og flere, ja i Lovbogen self¹. Den fra Kiøbenhafns Dialect meest afvigende Mundart i Danmark hos Bønder og gemeen Almue, kand, maaskee, findes i den

¹) Christian IV's Kirkebibel kom 1633, Jesper Brochmands Huspostill 1635-8, J. D. Jersins danske Hovedskrifter 1633 og 1636, Oversættelsen af Johann Arndts »den sande Christendom« ved Samuel Jensen Ild 1690, Anders Arreboes K. Davids Psalter 1623 og hans Hexameron 1661, Danske Lov 1683.

Deel hvor jeg er fød, nemlig Wendsyssel¹. Alle Præster prædike dog, hvad Sprogget angaaer, ligesom det høres af Kiøbenhafns Prædikestole, og forstaaes af hvert Menneske. Vj vide jo og, hvad Forskiæl der er imellem det Sprog, som Almuen i Schweiz taler, og imellem det som hos denem skrives og paa Tryk udkommer.

Jeg slutter, med hierteligen at bede om Forladelse, saafremt jeg herudj skulde hafve udladet mig med for stor Frihed. I saadan Hast, som disse Blade ere udjaget formedelst Tidens Korthed, kand mand ikke altid holde Maade i sine Expressioner. Ingen skal derimod findes villigere til at tage imod underviisning, ingen taalligere til at høre og læse ald slags Correction, og derefter, naarsomhelst min ringe Mening er blefven sagt, ingen være mere fornøjet, hvad heller den finder Medhold eller ikke, end de Høytærede Herrers
og kiære Venners

Kh. d. 6. Nov. 1739.

ærbødigste og skyldigste tienere

H. Gram.

Tillæg.

Professoribus Theologiæ ordinariis og Extraordinariis, saa og Professor Græcæ og Ebreæ Lingvæ ved Kiøbenhavns Universitet anl. at foretage sig Bibelens Revision effter de anførte Poster.

C 6 tus

V. G. t., som Vi allernaadigst finde det til den almindelige Opbyggelse fornødent, at en god dansk Bibel-Version, som effter foregaaende nøye Revision overalt ved Guds Tienisten og ald anden offentlig Læsning og

¹) Hans Gram var født 1685 i Bjergby Præstegaard i Horns Herred, Vendsyssel (Vita Johannis Grammii ed. Bjørn Kornerup p. 9).

Underviisning i Kirker og Skoeler kunde bruges, io før io bedre besørgeres og siden effter Vores foregaaende allernaadigste Approbation i begge Vore Konge Riger Danmark og Norge publica autoritate for Uniformitets Skyld indføres; og dertil uforbigiengeligen udkræves, at Bibelen til den Ende forud saa hastig og nøye, som skee kand, med Fliid igiennemgaaes og eftersees, paa det Lærere og Tilhørere kunde være mueligst forvissede, at saadan almindelig Version baade var overeensstemmende med Grund Texten og got forstaaeligt Dansk:

Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I Eder samme Bibelens Revision paa effterskrevne Maade foretager:

1. Vilde vi allernaadigst, at den sidste i Vores Waysenhuus i Kiøbenhavn trykte Version¹, som formedelst den af fleere derpaa anvendte Fliid formeenes at være Grund-Texten nærmest, og i Rigerne snart meest almindelig, legges til Fundament, og deri intet forandres, uden enten Grund Texten eller det danske Tungemaal's Natur det uimodsigeligen anderledes udfordrer, eller Meeningen langt fyndigere og tillige tydeligere med en anden Tale Maade kunde udtrykkes.

2. at I betiene Eder alle af den samme Edition af Grund-Texten til Eders Revision, hvortil Bergelii grækiske Nye Testamente² og enten Michaelis, Jablonskj eller Opitii ebræiske Gamle Testamente³ som de meest paalidelige og best fangelige Editioner af Eder kand bruges.

3. at I strax deele Bibelens Bøger saaledes imellem Eder, at I faar næsten lige Pensa, og ingen af Eder paatager sig mange effter hinanden følgende Bibelens Bøger, paa

¹) Jvfr. S. 537.

²) Bergelii er — som bl.a. Koncepten til den udgaaende Skrivelse viser — en Fejlskrift for Bengelii. Der sigtes til J. A. Bengels Udgaver, hvoraf den vigtigste kom 1734.

³) Udgaver af den hebraiske Tekst til det gamle Testamente ved J. H. Michaelis 1720, D. E. Jablonski 1699 og Heinrich Opitz 1709.

det Arbeidet ey skulle for lenge opholdes, men Trykken kunde desfør tage sin Begyndelse, naar den halve Bibel er revideret, enten Revisionen begynder fra det Gamle eller Nye Testamente; hvorhos I tillige haver at iagttage, at Professor Græcæ Linguæ ey med det Gamle Testamentes ebræiske Bøgers, ey heller Professor Ebræ[æ] Linguæ med grækske Bøgers Revision bebyrdes. Saasnart denne Deeling er skeed, berette I samme Os elskelige Vore General Kirke Inspectoribus, som Vi under denne Dags Dato allernaadigst have anbefalet denne Bibel Revision paa mueligste Maade at facilitere og dens ønskelige Fremgang saavel som Publication at besørge, paa det de kunde viide, til hvem af Eder de over hver Bibelens Bog indkommende Observationer skulde adresseres.

4. Enhver af Eder maa tage sig til Hielp en Præst inden eller uden Byen, hvem hand haver Tillid til, saa og en habil Studiosum, som ham i Arbeidet effter hans Forskrift kunde gaae til Haande. Hvilke[n] Studiosus Vi med Forfremmelse i sin Tiid allermildest vil benaade, naar hans ved dette Arbeide udviiste Fliid for Vores General Kirke Inspection vorder attesteret og befunden det at fortiene; Til hvilken Ende I de herved brugende Studiosorum Navne, naar de nogen Tiid derved ere prøvede, bemelte Vore General Kirke Inspectoribus have at bekiendtgøre og siden fra Tiid til Tiid at melde, ved hvad Bøger af Biblen enhver af dem har arbeidet.

5. Arbeidet selv ville Vi allernaadigst, at I begynde i det seeneste nestkommende Michaelis, enhver i sit Penso, og det saaledes indrette, at foruden de til Eder indkommende Erindringer og Anmerkninger I selv conferere med den danske Bibel-Version og Grund-Texten, den svenske¹ og andre for Accuratesse bekiendte Versioner, som I imellem

¹) Carl XII's Bibel af 1703, udgivet efter aarelange Forberedelser, men i Virkeligheden blot en revideret Udgave af Oversættelsen af 1541. I over 200 Aar var den det svenske Folks »Kirkebibel« (jvfr. Hilding Pleijel i Svenska kyrkans historia V, 37—43).

Eder selv kunde aftale og Vore General Kirke Inspectores tilmelde, hvorpaa I Eders Arbeide saaledes haver at befordre, at enhver med sit Penso af Revisionen i det længste i trei Aar kunde blive færdig.

6. Naar Arbeidet er begyndt, haver I ugentlig at forsamle Eder paa Consistorio eller andensteds til en viß aftalt Tiid, tilligemed Præsten ved Vores Waysenhuus Enewaldus Ewald¹, som Vi i Henseende til sit ved den trykte Version havde Arbeide og om dens Grund havende Viidenskab allernaadigst under denne Dags Dato have anbefalet sig der alletider at indfinde, hvor da en eller fleere hvergang oplæser de giorte Anmærkninger over den trykte Version, forsaaviit det af Revisore, effter forhen givne Regler, eragtes fornødent, at noget deri forandres, hvilke Forandringer da af alle tilstædeværende overveyes, samtykkes eller ikke samtykkes; ligesom de det eensstemmigen eller per plurima finder raadeligst. Skulde nogen af Eder formedelst Sygdom eller anden uovervindelig Forhindring ey kunde møde, samle de øvrige sig alligevel paa det aftalte Stæd og Tiid og fare fort med Revisionen.

7. Fra Tid til Tid have I til Vores General Kirke Inspection at indberette, hvorviit I ere avancerede, samt maanedlig, eller saa offte en Bibelens Bog er afgjort, at indsende de deri af Eder gotfundne Forbedringer, saa og til samme baade strax i Begyndelsen ved Eders første Inddeeling af Arbeidet og siden stedse at indberette alle Vanskeligheder, som Eder ved Revisionen kunde møde, eller hvorover I ey understaae Eder indbyrdes imellem Eder selv at tage nogen Resolution, tilligemed Eders Betenkning, hvorledes Difficultäten best kunde hævis.

8. Som Vores allernaadigste Intention ved denne Revision alleene er at faae vor danske Bibel-Version bragt til den Fuldkommenhed, at den paa godt og forstaaeligt Dansk udtrykker Grund-Textens rette Meening og Emphasin og

¹) Enevold Ewald (1696—1754), fra 1728 Præst ved Waisenhuset.

altsaa overalt i Kirker og Skoeler offentlig kunde indføres og der uden videre Forandring bestandig bruges; Saa have I ikke at opholde Eder med Parallelen, Summarier og andre slige til Oversættelsen i sig selv ey henhørende Ting, men alleene at paaagte, hvad der til en god og accurat Version henhører, hvortil især og Bibelens Inddeeling i Capitler og Vers maa regnes. Og bære Vi den allernaadigste Tillid til Eders Retsindighed og forsigtige Nidkierhed, at I heri alleene følge Grund Textens Ord og Sandhed og med Fliid vogte Eder, at Oversættelsen ikke lempes effter en eller anden Meening eller Hypothesin meere end efter Guds Aands egen Talemaade, som alleene bør følges. Hvoreffter I Eder allerunderdanigst kand viide at rette. Befalendes etc.

Friderichsberg den 20de Martii 1739.

(Sjællandske Tegnelser 1739 Nr. 152).